

LEVÉL A SZAKSZERVEZETI-MŰSZAKI KÖNYVTÁROSOKHOZ

Futala Tibor

Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár

Kedves Kollégák!

Egyelőre kevesen mondhatják el magukról a szakmában, hogy szakszervezeti-műszaki könyvtárosok. Országosan nincsenek egészen százan. De azért évről évre mind többen vannak. Ez annak a közös szakszervezeti-vállalati felismerésnek köszönhető, hogy kívánatosabb egy-egy függetlenített szakszervezeti-műszaki könyvtáros, mintha az adott üzemben, vállalatnál a kétféle könyvtárat két tiszteletdíjas vagy részmunkaidős könyvtáros kezeli.

E kétségtelenül racionális elgondolás a legtöbb helyen a korábbi szakszervezeti könyvtáros függetlenítésével valósult meg. Levelem kiváltó oka éppen ez a körülmény. Azt szeretném Önöknek leírni benne, hogy milyen új munkastílust – szemléletet, ismeretet, készségeket – kell a magukévá tenniük az újonnan vagy újabban kapott funkció érdemi ellátásához. Hogy ne essenek a “könyvtár = könyvtár” hamisan egyszerűsítő ideológiájának a hibájába.

Figyeljék meg a műszakiak problémamegoldó és informálódási szokásait

Tartsák nyitva a szemüket, és akkor csakhamar meglátják, hogy az Önök által szakirodalommal és szakirodalmi információval ellátandó műszakiak korántsem úgy fogyasztják a szakirodalmat és az információt, mint a klasszikusan értett olvasó a Karenina Annát.

Ha az üzemben történetesen valamilyen probléma, nehézség fordul elő, az első informálódási reflex rendszerint a kupaktanács szokott lenni, még-

pedig a legváltozatosabb személyi összetételben. A mérnök, a technikus tanácskozik a feletteseivel, összedugja a fejét a brigádvezetőkkel, a brigádvezető a brigád tagjaival. Ennek kísérőjelenségei az izgatott szaladgálások, mutogatások, vitakozások, a töprengő homlokráncolások és fejkargatások, nem is beszélve az átkozódásokról és a füttyürésésekről.

Ha nem segít a kupaktanács, kezdődnek a telefonálások, ahol az előfordult probléma miatti izgalmat gyakorta fokozza a hazai távbeszélő-hálózat alacsony teljesítőképessége, a vonalrecsegés és megszakadás.

A következő informálódási lépés a nehézség megoldására a kirajzás. A gyárépület előtt becsapódnak az autók ajtói, felbúgnak a motorok, és az illetékesek – egyének vagy csoportok – elindulnak megszerezni a szükséges információkat más üzemekbe, más vállalatokhoz, kutatóintézetekbe vagy egyetemekre.

De a szakirodalomból való informálódás akkor sem feltétlenül elsődleges, ha éppenséggel nem áll elő semmiféle probléma, csupán a “mi újság az ágazatban, a szakmában, a rendelkezésre álló technikában” esete forog fenn. A szakmai előadás, tanulmányút, tapasztalatsere, kirándulás, a szakfilmvetítés, a kiállításlátogatás megannyi népszerű, a szakirodalom folytonos tanulmányozásánál és az információs szolgáltatások módszeres igénybevételénél feltétlenül népszerűbb és jobban látható alkalmat kínál a szükséges információk megszerzésére.

Miért van ez így? Részint azért, mert az általam említett formák és esetek egytől egyig tartalmazzák az azonnali visszacsatolás ősi és a jövőben sem nélkülözhető lehetőségét, szinte készletük arra a részt-

vevőket, hogy megmozgassák az agyukat, és kipróbálják belőle mindazt, ami szakmai tudást, tapasztalatot korábban felhalmoztak és saját személyes tudássá integráltak benne különböző forrásokból. Amíg a szakember ilyen informálódási szituációban leledzik, nem engedheti meg magának a gondolkodási renyhéséget, figyelmének ellankadását, hanem folyvást a tárgyra kell koncentrálnia.

A másik ok, amiért a műszaki ilyen-olyan gondjából akadván nem elsősorban a szakkönyvtárba fut, az, hogy a szakirodalom, de még a specializáltan dolgozott szakirodalmi információ sem nyújtja rendszerint egy-egy adott probléma megoldását, egy-egy fejlesztési szándék kiteljesítését abban a struktúrában és abban a formában, ahogy az "ott és akkor" felvetődik.

Nem igaz tehát az a beállítás, amelyet az ötvenes években találtunk ki magunknak, és szelídített formában mindmáig ragaszkodunk hozzá, hogy a szakember a termelés szüntelen fejlesztésének szándékától indítva, a szakirodalomban feltétlenül és azonnal megleli az egyedül üdvözítő műszaki vagy műszaki-gazdasági megoldást, amelyhez saját tudásából és tapasztalatából valamit hozzákever, s máris kész az akár milliós megtakarításokat is eredményező jobbítás, újítás vagy találmány.

A szakirodalomhasználat és a szakirodalmi tájékozódás — akár a technikai-technológiai meghatározottságok, akár az egyéni érvényesülés felől nézzük is a dolgot — ennél a beállításnál sokkal bonyolultabb, ellentmondásosabb, s korántsem az egyedüli tájékozódási csatorna, emlő, büfé vagy étterem. Ellenkezőleg: a legtöbb esetben a legutolsó lehetőségnek látszik. Valójában a megelőző felkészülés lehetőségei között foglal helyet. Minél inkább a gyakorlati szakemberekről van szó, annál jobban.

Gondolják át a szakirodalom- és a szakirodalmi információhasználat ellentmondásos jellegét, azon belül differenciáltságát

Az előző fejezet utolsó mondatai már arra figyelmeztetnek, hogy a látszatok nem egészen tények, s ne legyenek kicsinyhitűek. A világért se higgyék, hogy a szakirodalomra és a szakirodalmi tájékoztatásra nincs is igazán szükség, s attól se essenek kétségbe, ha szakkönyvtárunk valamelyik állományi egységét nem olvassa el minden vagy majdnem minden potenciális olvasó, mint annak idején — mondjuk — Pék Mária szomorú széphistóriáját, a Rozsdametét. Inkább — hasonlattal élve — úgy vegyék a dolgot, mint amikor a szikkadt talaj egyetlen repedését öntözzük meg alaposan, úgy, hogy a

környezete is átnedvesedik tőle. Az informálandó közegre jellemző a nagyfokú porozitás, amelynek funkcionálásáról éppen azok az informálódási formák és szokások tanúskodnak, amelyeket levélem első részében megemlítettem.

A porozitástételt ennek ellenére se vegyék felszólításként a kezek ölbetételére. Nem mindegy, hogy egyetlen vagy több repedésen át öntözzük-e meg a talajt. Még jobb, ha öntözés helyett áztató eső éri a kertet. Áttételek nélkül mondván: mindenképpen érdek, ha a szakemberek minél nagyobb hányada használ szakirodalmat és szakirodalmi tájékoztatást, s minél módszeresebben teszi ezt, annál jobb. Ebből következik: a szakkönyvtári, a szakirodalmi és szakirodalmi tájékoztatási propaganda sem meddő befektetés.

Hogy azonban ne is legyen az, annak előfeltétele az adott helynek — üzemnek, vállalatnak — megfelelő szakkönyvtár. Ennek "eltalálásához" sokkal több tényezőt kell figyelembe vennünk, mint egy-egy település kívánatos tanácsi könyvtárának kialakításánál, de akár mint egy önálló üzemi szakszervezeti könyvtár kialakításánál is.

Mindenekelőtt azt kell tekintetbe venniük, hogy üzemük, vállalatuk nem tartozik az ipar, de még csak az ágazatuk legszakirodalomigényesebb és leginformációigényesebb szervezetei közé. Munkahelyük általában közepes vagy a közepesnél kisebb és olyan vállalat, amelyben konszolidált (többé-kevésbé konszolidált) tömegtermelés folyik, s ami ezzel jár: a gyártmány- és technológiafejlesztés e szférában időszakonkénti, rendszerint nem endogén — belső eredetű — fejlődés eredménye. (Abba most ne menjünk bele, hogy ez mennyire kedvezőtlen, eleget beszélnek róla a közgazdászok és a politikusok.)

Persze: a konszolidált tömegtermelést folytató üzemekben, vállalatokban is van szakirodalom és szakirodalmi információ iránti igény, mégpedig potenciálisan jóval nagyobb és változatosabb, mint amennyit észre szoktunk venni belőle. Hogy teljesebben manifesztálódhassék, ahhoz a könyvtárosnak legalábbis a következő vállalati paramétereket kell — kellene — ismernie:

- ◆ a mérnökök, technikusok, szakmunkások száma és szakmai összetétele,
- ◆ a vállalat szervezeti struktúrája, az egyes szervezeti egységek élén álló vezetők,
- ◆ a vállalat termelőberendezései — gyártó cég, funkció és gyártási idő szerint,
- ◆ a vállalatnál honos technológiák,
- ◆ a gyártmányösszetétel — fajták és kor szerint,
- ◆ a vállalat fejlesztésének taktikája és stratégiája.

Ha a könyvtáros már megszerezte ezeket az információkat, akkor méltán érezheti magát a sikeres szakkönyvtárépítés és -vitel startvonalán.

Könyvtárosi tájékozottságukat alakítsák a szükségleteknek megfelelően

A műszaki könyvtárostól elvárható tájékozottság — mint a sikeres működés szakmánk felőli előfeltétele — csak részben azonos a szakszervezeti könyvtároséval.

A közös vagy majdnem közös elem: a folyamatos tájékozottság a primer szakkönyvekről és szakfolyóiratokról, beszerzési lehetőségeikről és formáikról. Ennek — a hazai források (Új Könyvek, MNB, HELIR-katalógusok) megengedte mértékig — nagyjából teljesnek kell lennie.

Nem kevésbé fontos és már jellegzetesen szakkönyvtárosi feladat: tüzetesen tájékozódni a hazai szekunder dokumentumok, tehát a szakirodalmi tájékoztatási kiadványok és — mindinkább — a nem kiadványi tájékoztatási szolgáltatások (SDI — Selective dissemination of information = Szelektív információterjesztés; online) kínálatáról, beszerzési igénybevételi módjáról. Egy-egy olyan kiadvány, mint A műszaki fejlesztéshez szükséges információk forrásai és megszerzési módja (1985, OMFB—OMIKK) vagy a Tájékoztatás a szakmai tájékoztatásról (3. kiad. 1985, OMIKK) a szakkönyvtári-tájékoztatási feladatok ellátása szempontjából fontosabb lehet, mint akár a leggondosabb helyi könyvbeszerzés és -feldolgozás. Ugyanígy kiemelt jelentőségük van az egyes nagy tájékoztatási intézmények kiadványairól és szolgáltatásairól időszakonként megjelent prospektusoknak is.

Az ilyen kiadványokból és prospektusokból kialakított gyűjteményük mindig legyen a kezük ügyében, és sohase avuljon el. Segítségükkel tudják ui. felbecsülni, mire van az Önök által informálandó közegnek szüksége, illetve belőlük megmondani, ha valaki tájékozódik Önöknél: van-e konkrét megoldás a számára, s ez miként és mennyiért vehető igénybe.

Nem utolsó szempont, hogy minél jobban szereljék fel magukat lelőhely-katalógusokkal, akár országosakkal (pl. az OSZK országos folyóirat-lelőhely katalógusával), akár ágazatiakkal (ilyen pl. a műszaki koordinációs kör könyvtáraiba járó külföldi folyóiratok címjegyzéke, amelynek 1982—1984. évi adatokat tartalmazó kötete a közelmúltban jelent meg), akár regionálisakkal (több megyei könyvtárnak van ilyen vállalkozása). Sőt — újabban ilyenek is akadnak (pl. az OMK 1951—1982 közötti könyvbeszerzéseinek betűrendes katalógusa) — a nagykönyvtárak nyomtatott vagy mikrofilmlapos katalógusaival is, hiszen nagy előny, ha könyvtárközi kölcsönzési és másolatszolgáltatási kéréseiket egyenesen a lelőhelyre továbbítják, nem is beszélve arról, hogy a szolgáltató könyvtárak milyen szívesen

veszik, ha a kérésen eleve rajta szerepel az átkölcsönözni vagy másolni kért dokumentum raktári jelzete. Az idő pénz — jellegre hangsúlyozom ezt.

Összefoglalva: a szakkönyvtárosnak nap nap után szembesülnie kell az “egy könyvtár — nem könyvtár” igazságával. Szakmai tájékozottságát ezért jóval szélesebb dimenziók közé kell helyeznie, mint szakszervezeti könyvtáros korában. Könyvtárközi, intézményközi tájékozottságra van szüksége.

Fogadjanak meg néhány tanácsot szakkönyvtári részlegük építésében

Bármennyire is csupán konszolidált tömegtermelést folytat az üzemük, vállalatuk, a műszaki gárdában mindig vannak és lesznek olyan szakemberek, akik az átlagosnál jobban vonzódnak a szakirodalom és a szakirodalmi tájékoztatás iránt. Őket akkor is nyervek meg tanácsadóikul, ha a szakkönyvtári részleg fölött történetesen mások gyakorolják a formális felügyeletet.

Ezenkívül az alábbiakat ajánlom szíves figyelmükbe:

- ◆ Könyvvállományuk legyen felettebb válogatott, s benne az újabb kiadások vagy az azonos tárgyú és színvonalú újabb művek mintegy “üssék ki” a korábbi kiadásokat vagy korábbi műveket. Lehetőleg vigyázzanak arra, hogy a lexikális, a szótár- és a szélesebb körű tájékoztatásra alkalmas egyéb irodalom ne legyen meg külön-külön a szakszervezeti és a szakkönyvtári részlegben, hacsak nincs szükség belőle indokolatlan többszörösdányra. Ugyanez vonatkozik a közgazdasági és jogi tárgyú művek egy részére is, minthogy e művek egyaránt számot tarthatnak a közművelődési és a szakszervezeti érdeklődésre.

Ami a szorosán vett műszaki monográfiákat illeti: legyenek meg a könyvtárakban mindazon szakmák szakmunkásképző, főiskolai és egyetemi tankönyvei, amely szakmákat az üzem, a vállalat dolgozói művelik. Elég gyakori, hogy a szóban forgó monográfiáknak van tankönyvi változatuk is. Természetesen az egyes szakmák e kategórián kívüli monográfiáinak beszerzéséről sem szabad megfeledkezni. Külföldi monográfiák gyűjtését — a határesetektől eltekintve (pl. nincs hazai megfelelőjük) — nem nagyon ajánlom, lévén egy ilyen gyűjtemény “optimális megvalósítása” a világnyelvek terméséből mind erőiket, mind pedig a szükségleteket jóval meghaladó vállalkozás volna.

Ezeket a monográfiákat — egy korábbi megjegyzésemre utalok — a gyakorló szakember általában csak akkor veszi kézbe, ha valamilyen alapjelzést

akar emlékezetében felfrissíteni, naponta semmi esetre sem. Egyetlen monográfiatípus a kivétel ez alól, amelyre viszont nemcsak a könyvtárban van szükség, hanem az íróasztalokon, a munkapadokon is. E típus különféle mértékegységeket, paramétereket, rutinvizsgálati képleteket tartalmaz. Ez a szakkönyvtári részlegekben kézikönyvtári anyag, a mérnök, a technikus, a szakmunkás kezében pedig munkaeszköz.

- ◆ Legyen a vállalatot reprezentáló szakembereknek megfelelő választékú és számú hazai referálólapjuk. (Az OMIKK kiadásában megjelenő referálólapok "[Tárgyjelző] + Szakirodalmi Tájékoztató" címkombinációról ismerhetők fel.) Erre a szakemberek szakmai kondíciójának fenntartása és továbbfejlesztése szempontjából van szükség. Ha úgy tetszik – emlékeztetek egy korábbi utalásomra –, a megelőző felkészülés egyik lehetőségének biztosítására.

Újabban e referálólapok különféle másolat- és fordítási szolgáltatások igénybevételét is felkínálják. Legyenek rajta, hogy a szakemberek éljenek ezzel, s intézzék el az üzemben, a vállalatnál, hogy csak Önökön (a könyvtáron) keresztül tethessék ezt. Mégpedig nem is annyira a takarékoság kívánalma miatt, hanem azért, hogy módjuk legyen ellenőrizni a szakemberek megrendeléseinek bibliográfiai korrektségét, ui. a hibásan vagy hiányosan kitöltött megrendelések lassítják a jelenleg amúgy is lassú könyvtárközi szolgáltatásokat, s gyakran vannak elszámolási viták.

A referálólapokat ne őrizzék sokáig, legfeljebb egy-két évig.

- ◆ Ugyancsak legyen minél teljesebb választékuk az üzem szakembergárdáját reprezentáló hazai szakfolyóiratokból. Ennek szintén a szakmai kondíciók megőrzése és fejlesztése szempontjából van elemi fontossága.

Hogy járathat-e vagy kell-e járathatnia szakkönyvtárunknak külföldi folyóiratot, általában a főmérnök vagy más vezető szabja meg. Önök legfeljebb annyit tehetnek, hogy – kezükben a különféle központi címjegyzékekkel – a Magyarországra túl sok példányban beérkező szaklapokból megpróbálják a döntést hozókat lebeszélni, s helyettük a kevesebb példányban érkező, de nem kevésbé fontos folyóiratok megrendelését ajánlják.

A hivatalos lapokat a legtöbb üzemben több példányban járatták. Itt a könyvtár a megrendelési és szétosztási tranzakciókért felel általában. Nem árt, ha a hivatalos lapokból egy-egy csak helyben használható példány a könyvtárban marad. A szakfolyóiratok, a referálólapok, olykor még a hivatalos lapok használata is, sok helyütt köröztetéssel valósul meg. Legyenek ebben az eljárásban

kedvesek, és követeljék meg a pontosságot, ami – tudom – esetenként nem is olyan könnyű feladat.

- ◆ Közismert, hogy az üzemekben, a vállalatoknál a szabványok, szabadalmak és egyéb üzemi dokumentumok kezelése nem mindenütt van a szakkönyvtárra bízva, holott belekiváncozik a funkcióba. Törekedjenek arra, hogy mindez előbb-utóbb a feladatkörükbe kerüljön, de addig is szerezzenek be szakkönyvtári részlegükbe egy-egy példányt legalább a vállalatukat érdeklő szabványgyűjteményekből.
 - ◆ Elemien fontos dolog a gépkönyv. Az idegen nyelvű gépkönyveket le kell fordítani, illetve a már korábban lefordított gépkönyvekről fordításmásolatot kérni. Az ezzel kapcsolatos megrendeléseket – lehetőleg – vonják szakkönyvtári hatáskörbe, s ha ez megvan, mindig annyi másolatot rendeljenek, hogy egy-egy másolat a könyvtárban is megmaradhasson mindaddig, amíg a szóban forgó masinát vállalatuknál használják.
 - ◆ Eddig közhasznú, az adott vállalat valamennyi szakembere számára hozzáférhető dokumentumokról és információs szolgáltatásokról beszéltem. Ami ezen felül van, már specializáltabb célokat szolgál, s főként a vállalat vezetőinek lehet hasznos. E szolgáltatások különféle néven futnak. Közülük a hagyományos témafigyelést, az ugyancsak tematikusan megrendelhető SDI- (az OMIKK alkalmazta rövidítésben: TIGIT) és online szolgáltatásokat, valamint a teljesen "testre szabott", azaz a konkrét feladat megoldását szolgáló információs tanulmányokat kell megemlíteni. Róluk azokból a tájékoztatási szolgáltatásokat ismertető kézikönyvekből és információs intézeti prospektusokból lehet értesülni, amelyekről korábban írtam.
- Hangsúlyozni kell: az információs piac kínálata egyre drágább. Ez – meglehet – szokatlan a "szakszervezeti jogon" ingyenes szolgáltatásokhoz szokott könyvtárosoknak, de hozzá kell szokni. Egy lengyel kolléga szerint az információs szolgáltatások még ennek ellenére is a legolcsóbb beruházások. Igaza van. Mint ahogy abban is, hogy a szakmai-szakirodalmi információ ugyan nem eleség, amelynek hiányában elég hamar meg lehet halni, hanem vitamin, amelynek hiánya hosszabb-rövidebb távon betegségeket idéz elő.

Ajánlás

Tegyük úgy a szolgálatunkat, hogy az említett vitaminhiány ne következék be, vagy ha már – va-

lőszínűleg — bekövetkezett, ne válják véglegessé, maradandó betegséget okozóvá.

Meggyőződésem, hogy az innovációs folyamatok meggyorsítására irányuló erőfeszítések, amelyeknek

világszerte, egyebek mellett a szocialista országokban is tanúi vagyunk, a mi szolgálatunk jelentőségének igazabb felismerését, fontosságának elismerését is előbbre viszik. Ehhez kívánok a szakszervezeti-műszaki könyvtáros kollégáknak sok sikert.

FUTALA Tibor: Levél a szakszervezeti-műszaki könyvtárosokhoz

Magyarországon több — mintegy száz — közép-üzemben egy-egy függetlenített könyvtáros kezeli mind a szakszervezeti (közművelődési), mind a műszaki könyvtárat. E könyvtárosok túlnyomó többsége korábban szakszervezeti könyvtári gyakorlatra tett szert.

A levélformájú cikk e könyvtárosok műszaki könyvtárosi szemléletének formálását kívánja elősegíteni a műszakiak problémamegoldó és informálódási szokásainak bemutatása, illetve differenciálása révén. Ezután tanácsokat ad a közös szakszervezeti-műszaki könyvtárak műszaki részlegének megalapozásához, modernizálásához és működtetéséhez.

* * *

ФУТАЛА, Т.: Письмо к библиотекарям профсоюзных технических библиотек

Около 100 предприятий Венгрии располагают такими библиотеками, в которых только один библиотекарь на основной должности обслуживает читателей и общеобразовательной и технической литературой. Большая часть этих библиотекарей раньше имела навыки только по общеобразовательной литературе.

Статья в форме письма желает оказать помощь в формировании взглядов библиотекарей на задания, связанные с технической библиотекой, посредством демонстрации и дифференциации привычек специалистов различных областей техники в приобретении информации. После этого дает советы по созданию, модернизации и функционированию технической части общих библиотек.

* * *

FUTALA, T.: Letter to Trade Union special librarians

In Hungary both the public Trade Union libraries and special libraries of a number (about a hundred) medium-size companies are run by an independent librarian. The majority of them has experiences only with Trade Union public libraries.

This paper offers in a letter form an aid for librarians to gain special library attitudes by a presentation of the problem solving and information habits of technical professionals and by categorizing them. Next, proposals are given for the common public and special librarians how to establish to upgrade and operate company technical libraries.

* * *

FUTALA, T.: Brief an die Bibliothekare der Gewerkschafts-technischen Bibliotheken

In Ungarn sind in mehreren — etwa 100 — mittelgrossen Betrieben unabhängige Bibliothekare mit der Betreuung der Gewerkschafts- (allgemeinbildenden) und der technischen Bibliotheken beauftragt. Die Mehrzahl dieser Bibliothekare hat bereits früher Praxis in Gewerkschaftsbibliotheken erworben.

Dieser Artikel in Briefform möchte diesen Bibliothekaren dazu verhelfen, sich die Anschauungsweise eines technischen Bibliothekars — im Wege der Vermittlung der Nutzergewohnheiten von Technikern bei der Lösung von Problemen und bei der Beschaffung von Informationen — anzueignen. Im weiteren werden Ratschläge für die Gründung, Modernisierung und den Betrieb des technischen Teils der gemeinsamen Gewerkschafts-technischen Bibliotheken erteilt.

* * *